Sukcesja przedsiębiorstwa osoby fizycznej. Prokurent *mortis causa*

Jedną z najpopularniejszych form działalności gospodarczej w naszym kraju jest działalność prowadzona indywidualnie przez osoby fizyczne. Wielkim problemem dla firm rodzinnych, w tym o profilu rolniczym (prowadzonych w formie jednoosobowej działalności gospodarczej), jest kontynuowanie działalności po śmierci przedsiębiorcy.

Ministerstwo Rozwoju opracowało niedawno wstępne założenia projektu ustawy o zmianie niektórych ustaw w związku z sukcesją przedsiębiorstwa osoby fizycznej. Zaproponowane rozwiązania mają umożliwić niezakłócone kontynuowanie działalności firmy po śmierci przedsiębiorcy, aż do zakończenia spraw spadkowych.

Obecny stan prawny

Prowadzenie działalności gospodarczej na podstawie wpisu do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej (CEIDG) jest nierozerwalnie związane z osobą przedsiębiorcy. Dodatkowo przedsiębiorstwo rozumiane jako zorganizowany zespół składników niematerialnych i materialnych, przeznaczony do prowadzenia działalności gospodarczej, nie jest prawnie wyodrębnione z majątku „prywatnego" przedsiębiorcy wpisanego do CEIDG. Taki stan rzeczy nierzadko powoduje, iż wraz ze śmiercią przedsiębiorcy dobiega końca działalność prowadzonej przez niego firmy.

Spadkobiercy wprawdzie dziedziczą przedsiębiorstwo, jednak aktualnie obowiązujące przepisy w praktyce uniemożliwiają lub znacząco utrudniają kontynuowanie bądź też wznowienie działalności firmy przez następców prawnych zmarłego przedsiębiorcy. Dla przykładu należy wskazać, że spadkobiercy nie mają możliwości posługiwania się, choćby tymczasowo, numerami NIP i REGON zmarłego przedsiębiorcy, które w równym stopniu identyfikowały w obrocie jego samego, jak i należące do niego przedsiębiorstwo.

Te oraz szereg innych problemów, związanych chociażby z wygaśnięciem decyzji administracyjnych niezbędnych do prowadzenia danego rodzaju działalności powodują, iż dalsze prowadzenie firmy stanowi dla spadkobierców nie lada wyzwanie. Jeszcze trudniej jest, gdy pomiędzy spadkobiercami nie ma porozumienia, wówczas bowiem procedury związane ze stwierdzeniem nabycia i działem spadku znacząco się przedłużają, niwecząc tym samym szanse na reaktywowanie firmy.

Proponowane zmiany

W ocenie Ministerstwa Rozwoju, przedsiębiorcy nie korzystają obecnie w dostatecznym stopniu z instytucji zapisu windykacyjnego czy też możliwości przekształcenia jednoosobowej działalności gospodarczej w spółkę prawa handlowego w celu zabezpieczenia bytu prawnego przedsiębiorstw. Podstawowym celem proponowanej regulacji ma być zatem wprowadzenie do porządku prawnego instrumentów zapewniających ciągłość funkcjonowania przedsiębiorstwa po śmierci przedsiębiorcy.

Ministerstwo postuluje wprowadzenie nowej instytucji – prokurenta *mortis causa*, który zarządzałby przedsiębiorstwem jako zorganizowaną częścią spadku do czasu dokonania działu spadku, a także reprezentowałby spadkobierców w postępowaniach przed organami administracji publicznej oraz sądami w sprawach dotyczących przedsiębiorstwa. Obowiązki i uprawnienia prokurenta *mortis causa* obejmowałyby m.in.:

- prowadzenie przedsiębiorstwa do chwili dokonania działu spadku w imieniu własnym, lecz na rachunek spadkobierców;

- wykonywanie czynności prawnych i faktycznych związanych z zatrudnieniem w przedsiębiorstwie;

- zawieranie, wykonywanie i rozwiązywanie umów, w tym także umów zawartych przed śmiercią przedsiębiorcy;

- regulowanie z dochodów przedsiębiorstwa zobowiązań prywatnoprawnych i publicznoprawnych związanych z jego prowadzeniem;

- posługiwanie się dla identyfikacji przedsiębiorstwa firmą oraz numerami NIP i REGON zmarłego przedsiębiorcy zaopatrzonymi w dodatkowe oznaczenia;

- dysponowanie firmowym rachunkiem bankowym przedsiębiorcy.

Prokurenta *mortis causa* mógłby powołać za życia sam przedsiębiorca (przyszły spadkodawca), a po jego śmierci spadkobiercy bądź w razie braku porozumienia między nimi sąd, na wniosek osoby, która uprawdopodobni, że jest spadkobiercą, uprawnionym do zachowku lub zapisobiercą oraz że ustanowienie prokurenta *mortis causa* jest celowe dla zachowania ciągłości funkcjonowania przedsiębiorstwa i ochrony praw wnioskodawcy lub osób trzecich. Prokurent *mortis causa* mógłby prowadzić przedsiębiorstwo do czasu działu spadku, nie dłużej jednak niż przez rok od dnia otwarcia spadku (tj. śmierci przedsiębiorcy). Jeżeli natomiast prokurent byłby ustanowiony przez sąd, w postanowieniu o jego ustanowieniu wskazany byłby okres, na jaki prokurent został powołany, stosowny do okoliczności i nie dłuższy niż rok. W szczególnie uzasadnionych przypadkach sąd mógłby jednak przedłużyć termin pełnienia funkcji przez prokurenta *mortis causa*. Celem zapewnienia bezpieczeństwa w obrocie prawnym związanym z działalnością przedsiębiorstwa po śmierci przedsiębiorcy prokura *mortis causa* miałaby podlegać obowiązkowemu wpisowi do CEIDG.

Co istotne, prokurent *mortis causa* nie ponosiłby osobistej odpowiedzialności za zobowiązania istniejące i zaciągnięte w ramach zarządzania przedsiębiorstwem. Prokurent ponosiłby wyłącznie odpowiedzialność na zasadach ogólnych za szkodę wyrządzoną spadkobiercom lub osobom trzecim wskutek nienależytego wykonywania swoich obowiązków.

Niezależnie od planowanego wprowadzenia instytucji prokurenta *mortis causa*, proponuje się dopuszczenie możliwości ustanowienia przez jednoosobowego przedsiębiorcę prokurenta, który podobnie jak prokurent *mortis causa* podlegałby wpisowi do CEIDG. W tym kontekście wymaga podkreślenia, że aktualnie, w świetle przepisów Kodeksu cywilnego, prokura może być udzielona tylko przez przedsiębiorcę wpisanego do rejestru przedsiębiorców Krajowego Rejestru Sądowego.

Pozostałe propozycje

Ministerstwo Rozwoju proponuje utrzymanie w mocy decyzji administracyjnych (koncesji, licencji, zezwoleń itp.) związanych z działalnością przedsiębiorstwa, wydanych wobec zmarłego przedsiębiorcy, o ile nie należałyby do decyzji uzależnionych od cech ściśle osobistych spadkodawcy. W konsekwencji, po śmierci przedsiębiorcy prawa i obowiązki wynikające z decyzji administracyjnych przechodziłyby na następców prawnych, którzy zdecydowali się kontynuować działalność spadkodawcy. Natomiast do czasu unormowania kwestii spadkowych decyzje tymczasowo wykonywałby prokurent *mortis causa*.

Spadkobiercy przedsiębiorcy mieliby również wstępować w jego prawa i obowiązki wynikające z udzielonej mu pomocy publicznej i tym samym mogliby kontynuować projekty współfinansowane ze środków pomocy publicznej.

Kolejnym postulatem jest wprowadzenie możliwości dokonania częściowego działu spadku (sądowego lub umownego) ograniczonego wyłącznie do przedsiębiorstwa jako

zorganizowanej części spadku. Wykazywanie zatem w takim przypadku ważnych powodów działu częściowego nie będzie już potrzebne (por. art. 1038 Kc.).

W związku z sukcesją przedsiębiorstwa osoby fizycznej zmiany nie ominą także prawa podatkowego. Projektodawca w zakresie wybranych podatków przewiduje wprowadzenie nowej kategorii podatnika, jakim ma być przedsiębiorstwo wchodzące w skład masy spadkowej do czasu działu spadku. Ministerstwo planuje także wstrzymanie wobec spadkobierców przedsiębiorcy konkretyzacji obowiązku podatkowego w podatku dochodowym od osób fizycznych w okresie tymczasowego zarządzania przedsiębiorstwem przez prokurenta *mortis causa* do momentu ustalenia kręgu spadkobierców bądź działu spadku.

***

Z uwagi na duży stopień ogólności propozycji legislacyjnych trudno je definitywnie ocenić, niemniej jednak kierunek prac legislacyjnych zawarty w założeniach opracowanych przez Ministerstwo Rozwoju zasługuje na akceptację. Instytucja prokurenta *mortis causa* może rozwiązać wiele praktycznych problemów związanych z sukcesją przedsiębiorstwa osoby fizycznej, które dotychczas znacząco utrudniały, a nawet uniemożliwiały dalsze prowadzenie przedsiębiorstwa po śmierci właściciela. Zmiany proponowane zarówno w prawie prywatnym, jaki i publicznym powinny usprawnić przejęcie przedsiębiorstwa przez spadkobierców i jednocześnie ułatwić im jego dalsze prowadzenie. Warto nadmienić, że Rada Legislacyjna przy prezesie Rady Ministrów w opinii z 26 sierpnia 2016 r. wyraziła pozytywną opinię w zakresie projektu założeń i uznała, że powinien być przedmiotem dalszych prac prawodawczych. Nowa regulacja ma mieć zastosowanie – zgodnie z *paremią lex retro non agit* – do spadków otwartych po dniu wejścia w życie projektowanej ustawy, co według założeń ma nastąpić z 1 stycznia 2018 r.

Autor: Ewa Marczak, prawnik, Kancelaria Prawna Piszcz i Wspólnicy